

[26, 262]. Заможні господарства до 1928 р. переважно виплачували зарплату за вимогою наймита. І лише, підкорюючись радянському законодавству, 1928 р. перейшли до помісячної оплати праці. У бідняцько-середняцьких господарства майже без змін переважала оплата праці після закінчення строку найму.

Отже, зміцнення селянських господарств у період НЕПу уможливило поступове зростання заробітної плати наймитів. Водночас відбувається витіснення натуральних форм оплати праці, що стало головним наслідком проведення грошової реформи у країні та зростання товарності селянських господарств. Вищий рівень зарплати у заможних господарствах відображав не лише їхнє прагнення до найму більш кваліфікованої робочої сили, але й кращий матеріальний стан наймитів у цих господарствах.

1. Данилов В. П. Крестьянский отход на промыслы в 1920-х годах // Исторические записки. - М., 1974.
2. Данилов В. П. Советская доколхозная деревня: население, земледелие, хозяйство. - М., 1977.
3. Данилов В. П. Советская доколхозная деревня: социальная структура, социальные отношения. - М., 1979.
4. Лях С. Р. Наймана праця в сільському господарстві України в умовах непу. - К., 1990.
5. Калініченко В. В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921 - 1929). - Х., 1991.
6. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 - 1928). - К., 1996.
7. Пиріг О. А. Неп: більшовицька політика імпровізації. - К.: Київський нац.-торг.-екон. ун-т, 2001. - 274 с.
8. Дроздов И. Г. Заработная плата сельскохозяйственных рабочих до и после Октября. - Л., 1930.
9. Центральный державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України). - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1203.
10. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1072.
11. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1073.
12. Клименко В. Княцька праця в сільському господарстві на Україні // Сільсько-господарський пролетар. - 1923. - №2/3.
13. Гукай Л., Столяренко О. Робота серед селянських наймитів у Житомирській окрузі // Сільсько-господарський пролетар. - 1924. - № 9/10.
14. Юровский Л. Н. Денежная политика Советской власти (1917 - 1927). - М.: Финансовое издательство, 1928.
15. Центральный державний архів вищих органів влади і управління України (далі - ЦДАВО України). - Ф. 2623. - Оп. 1. - Спр. 3834.
16. ЦДАВО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1679.
17. Рубель В. Батрацтво Одещини в 1923 році // Сільсько-господарський пролетар. - 1924. - № 3.
18. ЦДАВО України. - Ф. 582. - Оп. 1. - Спр. 651.
19. ЦДАВО України. - Ф. 539. - Оп. 4. - Спр. 815.
20. ЦДАВО України. - Ф. 2841. - Оп. 1. - Спр. 449.
21. ЦДАВО України. - Ф. 2841. - Оп. 1. - Спр. 522.
22. ЦДАВО України. - Ф. 337. - Оп. 1. - Спр. 4361.
23. ЦДАВО України. - Ф. 2841. - Оп. 1. - Спр. 216.
24. ЦДАВО України. - Ф. 2623. - Оп. 1. - Спр. 3846.
25. ЦДАВО України. - Ф. 2841. - Оп. 1. - Спр. 260.
26. ЦДАВО України. - Ф. 2841. - Оп. 1. - Спр. 20.
27. ЦДАВО України. - Ф. 2623. - Оп. 1. - Спр. 3394.
28. Роголина Н. Л. Коллективизация: уроки пройденного пути. - М., 1989.
29. Дроздов И. Динамика группового состава Черниговской деревни // На аграрном фронте. - 1928. - № 9.

В. М. Смирнов

ІДЕОЛОГІЧНІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ПРИ НАДАННІ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ СЕЛЯНСТВУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД НЕПУ

Питання, що стосувалися надання різноманітної допомоги селянству в тяжкі й трагічні для нього моменти, завжди перебували в центрі уваги вітчизняних дослідників, оскільки вони не лише виходили за рамки соціально-економічних проблем, а набували і суспільно-політичного та ідейно-світоглядного значення. Внаслідок традиційно великої актуалізації в сучасний період проблем надання соціальної допомоги малозабезпеченим верствам населення, їм було приділено увагу в науковій та публіцистичній літературі як в Російській Федерації, так і в Україні. Водночас багато питань досі залишаються недостатньо вивченими через значний обсяг нового історичного матеріалу, різноплановість проблем та суперечливість і неоднозначність моментів соціального і політико-економічного розвитку нашого суспільства.

В цілому етапи вивчення проблематики суспільно-політичних та соціально-економічних перетворень в українському селі протягом НЕПу зумовлені усвідомленням багатьма радянськими істориками головних пріоритетів та напрямів аграрної політики в СРСР та Україні, що впроваджувалася протягом тривалого історичного періоду [1]. На матеріалах України вийшла низка праць науковців, що висвітлювали окремі напрями господарювання та діяльність деяких громадських організацій, які працювали на селі. До них, зокрема, належить діяльність та форми організаційної роботи Комітетів незможних селян, окремих видів кооперації, Селянських товариств взаємодопомоги, їхня роль у наданні матеріальної допомоги тощо [2]. Багато цінних дисертацій було написано та захищено з різних аспектів аграрної політики й останнім часом [3]. Значну увагу в історичній літературі приділено концепції нової економічної політики у народному господарстві, а також діяльності різних форм кооперації, шефської допомоги міста селу тощо. Проте велика тематика цієї проблеми об'єктивно призводить до не досить вичерпаного аналізу джерел. В окремих наукових працях не завжди враховано такі аспекти, як політична боротьба серед радянського керівництва та загострення зовнішньої політики, що впливали на прийняття принципових керівних рішень. Значний науковий інтерес в історичній літературі, що вийшла в цей період, сфокусовано на таких проблемах, як визначення соціальних критеріїв селянства в період НЕПу, роль різних верств у господарському розвитку села, використання найманої праці та зміна у фінансово-кредитній і податковій політиці. Водночас, на наш погляд, помітним є переважно локальний характер аналітичного дослідження проблематики НЕПу без наявності цілісного комплексного підходу до суспільно-політичних та соціально-економічних проблем в їхньому діалектичному зв'язку та взаємозалежності.

Так, недостатньо вивченим залишається питання про роль масових громадських організацій селянства

України: Комітетів незаможних селян (КНС), Селянських товариств взаємодопомоги (СТВ) тощо в суспільному житті селянства 1920-х років. Крім того, спеціального дослідження потребує проблема як позитивних, так і негативних наслідків їхньої діяльності щодо соціально-економічних умов та морально-психологічних чинників соціокультурного значення. Зокрема, вимагають глибшого аналізу різні аспекти надання матеріальної та правової допомоги, порівняння її організації в різних регіонах України, включаючи західноукраїнські землі, що перебували під владою Польщі. Варто також дослідити організаційні та правові механізми при наданні цієї допомоги окремим верствам селянства, вплив ідеологічних та політичних чинників при наданні допомоги. Необхідно вищенаведене аналізувати на основі нових методологічних підходів. Таким чином, метою статті є вивчення методологічних засад та окремих аспектів діяльності провідних громадських організацій України в період НЕПу, що діяли на селі в окремих регіонах України при наданні всебічної допомоги нужденним верствам в умовах переходу і впровадження товарно-ринкових відносин у народному господарстві.

Значна частина селянства, потерпілого від голоду 1921 – 1922 рр., вимагала негайної матеріальної допомоги. Активну участь у її наданні взяли КНС. Вони допомагали насінням, реманентом та худобою. У виступі представника делегації Поволжя на III Кам'янецькому повітовому з'їзді Рад 26 листопада 1921 року підкреслювалося, що завдяки наданню допомоги з України, в Поволжі було засіяно приблизно 75 % озимини, а також отримано велику фінансову допомогу [4].

Активну роботу зі збору коштів та продовольства для потерпілих від лиха проводили селянські товариства взаємодопомоги. Особливого значення їхня діяльність набула влітку 1921 р. Вони стали громадськими організаціями, які безпосередньо брали участь у ліквідації наслідків неврожаю. Це від них вимагало розгортання активної ініціативи у діяльності, що ставало особливо актуальним при розподілі виділеного продовольства та конкретної адресної допомоги потерпілим від посухи 1921 року. Внаслідок цього 25 серпня 1921 року Президія ВУЦВК звернулася до всіх губвиконкомів із циркулярним листом. У ньому, зокрема, йшлося про необхідність максимального посилення діяльності щодо утворення СТВ.

Про особливе значення діяльності товариств взаємодопомоги у боротьбі з голодом і необхідність її активізації йшлося в листі голови ЦВК УСРР Г. І. Петровського від 9 серпня 1921 року до створених Комісій допомоги голодуючим. У ньому зауважувалося, що голод на селі у багато разів посилив значення організацій селянської взаємодопомоги [5]. Водночас потрібно визнати, що при допомозі голодуючим організаціями КНС і СТВ було зроблено значні помилки та зловживання. Так, Волинський з'їзд незаможних селян у січні 1922 року визнавав, що допомога, яка надавалася, не зовсім відповідала тим великим масштабам наслідків від голоду, оскільки її стримували вияви бюрократизму та безгосподарності. Значною мірою шкодило цьому й те, що благодійна справа допомоги голодуючим офіційною владою часто використовувалась у

пропагандистських цілях та була “ареною” ідейно-політичної боротьби. Про це свідчила також відмова від допомоги голодуючим впливових й авторитетних організацій, які не були під цілковитим контролем органів радянської влади.

Так, одним із перших боротьбу з голодом розпочав Всеросійський комітет допомоги голодуючим, утворений у липні 1921 року на громадських засадах. У серпні 1921 року, згідно з рішенням святішого патріарха, було утворено Всеросійський церковний комітет допомоги голодуючим. Закликаючи врятувати життя людей, що потерпали від голоду, патріарх Тихон звернувся з відозвою “К народам мира и к православному человеку!” [5]. Між тим, виходячи із пріоритетів своєї тоталітарної ідеології, у серпні 1921 року ВЦВК вирішив ліквідувати Всеросійський і Церковний комітети допомоги голодуючим. Замість них з ініціативи органів радянської влади було утворено Центральний комітет допомоги голодуючим – (Помгол), який відстоював класові позиції і повністю підпорядковувався ВЦВК [5, 211].

На відміну від Радянської України, справа допомоги селянам з боку громадських та релігійних організацій на Західній Україні не була поставлена в такі жорсткі умови політико-ідеологічного контролю. Так, на початку вересня 1927 року велика повінь охопила всю південну Галичину, внаслідок чого залило 952 сільські господарства з населенням 600 тис. осіб. Вода залила 400 тис. га орної землі. Вже на початку вересня 1927 року було створено Український центральний комітет допомоги жертвам повені у 65 повітах краю. На заклик Комітету значну допомогу надала українська еміграція у США та Канаді. Фінансова і матеріальна допомога виділив мітрополит А.Шептицький, а також кооперативні організації. Матеріальну підтримку потерпілим надало українське населення Волині, Холмщини, Полісся [6, 336 – 337].

Водночас надання матеріальної допомоги голодуючим часто супроводжувалося репресивними заходами стосовно так званих “класово-ворожих” елементів лише за формальними ознаками. Це ставало вже традиційною практикою і перетворилося на офіційну політику, що підтримувалася керівництвом КНС – вишукувати “ворогів й шкідників” (тобто винуватців всіх негараздів й прорахунків) і без жалю розправлятися з ними, про що інформувалися широкі верстви громадськості.

На Другому Всеукраїнському з'їзді КНС у лютому 1922 року один із делегатів від імені всіх організацій незаможників України дав урочисту обіцянку, яку він охарактеризував як “клятву”. В ній, зокрема, зазначалося: “...ми всюди будемо... вимагати допомоги для голодуючих, а де наші прохання не допоможуть, будемо закликати волосні з'їзди навіть до репресивних дій проти тих, хто буде відмовлятися від надання допомоги” [7, 50].

Як відомо, на підставі рішень ВЦВК від 23 лютого 1922 року здійснювалося насильницьке вилучення церковних цінностей для поповнення фонду допомоги голодуючим. При цьому радянське керівництво вирішило скористатися скрутним становищем, щоб фізично знищити опозиційно налаштованих служителів Церкви і найбільш активних її прихильників. Голова Ради Народних Комісарів

(РНК) В. І. Ленін надіслав таємну директиву до Політбюро, в якій відзначалося: „...саме тепер і тільки тепер, коли в голодуючих місцевостях ідуть люди... ми можемо (і тому повинні) провести вилучення церковних цінностей із найбільшою і нищівною енергією і не зупиняючись перед придушенням будь-якого опору... Чим більшу кількість представників реакційного духівництва і реакційної буржуазії вдасться нам з цього приводу розстріляти, тим краще” [8, 140 – 141]. Така політика ґрунтувалася на ліворадикальних ідеологічних упередженнях більшовизму. Це стосувалося насамперед місця, ролі та значення духовних і моральних цінностей людства, оскільки вони стояли на заваді сумнозвісної тези про те, що мета виправдовує усілякі заходи для її досягнення, а насильство є “повитухою” історичного прогресу. Як відзначалося у передмові до збірника „Архіви кремля”, що містять розсекречені архівні матеріали цього періоду історії, саме Церква, яка була найбільш масовою організацією у величезній селянській країні, вважалася головною загрозою для радянської влади [5, 29].

Таким чином, справа допомоги голодуючим селянам протягом 20-х років в СРСР не могла стати всебічною та масовою у зв'язку з тим, що вона наштовхувалася на ідеологічні утиски та тоталітарний політичний контроль радянської влади. Незалежні міжнародні громадські та релігійні організації були не в змозі проводити вільну та повномасштабну допомогу внаслідок недовіри до них органів радянської влади, їх дискредитації та дискримінації. Це призводило до того, що багато людей не отримало своєчасну допомогу, що свідчило про антигуманний зміст тоталітарної влади в СРСР. На прикладі надання матеріальної допомоги селянам громадськими організаціями визначилися характерні недоліки командно-бюрократичної системи в СРСР, яка не спромоглася пристосувати свою управлінську діяльність до потреб товарно-ринкових відносин та економічних вимог сільських товаровиробників, оскільки приватні господарства обмежувались у своїх правах. Надзвичайно догматична та ідейно-конфронтаційна упередженість не дозволяла КНС перетворитися із формальних суспільно-господарських лідерів українського села на авторитетних захисників інтересів широких верств трудового селянства. Водночас діяльність КНС нижчої ланки в окремих регіонах УСРР не завжди повною мірою підпорядковувалася вимогам ідеологізованих постанов центрального керівництва КНС і часто була пов'язана з гуманітарною та різноманітною матеріальною допомогою незаможному селянству. Отже, реальна політика КНС мала суперечливий характер і не залишалася повністю в межах дії політико-економічних заходів офіційних керівних органів влади. Селянські товариства взаємодопомоги (СТВ) в УСРР були звільнені від адміністративно-політичної діяльності, що допомагало їм більш ефективно допомагати найбільш соціально незахищеним верствам селян. Важливе значення мав моральний аспект благодійних заходів широкої допомоги, що надавалася без штучного розподілу на “соціально-свідомих” незаможників та “класово-чужорідних елементів”. Унаслідок такого підходу, який водночас був непослідовним та суперечливим, досягалися консолідація й згуртованість селянства, що призводило

до позитивних результатів. Особливо важливу роль відігравали СТВ при наданні допомоги під час голодомору та стихійних лих, що часто траплялися в Україні. Вони стали важливими авторитетними організаціями, що репрезентували всі верстви селянства і поширювали громадські, демократичні засади на селі.

1. Берхин И. Б. Некоторые вопросы историографии новой экономической политики в СССР // Вопросы истории. – 1961. – № 3; Климов Ю. Н. Историография новой экономической политики // Вопросы истории КПСС. – 1966. – № 5; Мухачёв Ю. В. О некоторых особенностях классовой борьбы в СССР в начале НЭПа // Вопросы историографии в истории крестьянства. – Калинин, 1975; Писарева Т. А. Некоторые вопросы союза рабочего класса и крестьянства в восстановительный период (1921 – 1925 гг.). / Советская историография 50 – начала 70-х годов // Вопросы историографии в высшей школе. – Смоленск, 1975; Чинчиков А. М. Советская историография социалистического преобразования сельского хозяйства СССР (1917 – 1969 гг.). – М.: Мысль, 1971; Данилов В. П. Советская доколхозная деревня: население, землепользование, хозяйство / В. П. Данилов; АН СССР, Ин-т истории СССР. – М.: Наука, 1977.
2. Березовчук М. Д. Перші соціалістичні перетворення на селі. Про організації сільської бідноти та їх роль у здійсненні перших соціалістичних перетворень. – К.: Політвидав України, 1976; Мигаль Б. К. Організація і зміцнення комітетів взаємодопомоги на Україні в 1921 – 1924 рр. // Питання історії народів СРСР. Вип. 8. – Харків, 1969; Рибак І. В., Мазур І. Д. Селянські комітети (товариства) взаємодопомоги в соціалістичній перебудові села (1921 – 1932 гг.) // Укр. іст. журнал. – 1979. – № 11; Рибак І. В. Организация крестьянской взаимопомощи в 1925 – 1932 гг. // Укр. іст. журнал. – 1981. – № 2; Лях Р. Д., Турченко Ф. Г. Изменение социально-классовой структуры сельского населения Украины // Годы борьбы и побед. – К., 1983; Кульчицкий С. В. Нова економічна політика: уроки для сьогодення // Маршрутами історії. – К.: Політвидав України, 1990; Кульчицкий С. В. Комунизм в Україні: Перше десятиріччя (1919 – 1928). – К.: Основи, 1996; Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження. – Х.: Основа, 1997; Ганжа О. І. Українське село в період становлення тоталітарного режиму (1917 – 1927 рр.) / НАН України, Ін-т історії України. – К.: Ін-т історії України, 2000; Пиріг О. А. НЕП: більшовицька політика імпровізації. – К.: Вид-во Київ. нац. торг.-ек. ун-ту, 2001; Греченко В. А., Яремш О. Н. Україна у добу раннього “тоталітаризму” (20-ті роки ХХ ст.). – Х.: Вид. НУВС, 2001.
3. Калініченко В. В. Селянське господарство України в період непу: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Харк. держ. ун-т. – Х., 1994; Касцюк І. І. Неп на Україні у 1921 – 1923 рр.: (Історико-політичний аналіз): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київ. ун-т. ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1994; Коцур В. П. Соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920 – 30-х рр.: історіографія: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Київ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1999; Скотнікова Л. С. Аграрні відносини в українському селі у 20–30-х роках ХХ століття: Автореф. дис. канд. ... іст. наук: 07.00.01 / НАН України, Ін-т історії України. – К., 2000; Лазуренко В. М. Заможне селянство України в умовах непу: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Донецький нац. ун-т. – Донецьк, 2001; Пиріг О. А. Ринкові відносини періоду непу в Україні: Історичний аспект: Автореф. дис. докт. ... іст. наук: 07.00.01 / НАН

- України, Ін-т історії України. – К., 2002; Журба М. А. Громадські об'єднання українського села. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності (20 – 30 рр. XX ст.): Автореф. дис. докт. ... іст. наук: 07.00.01 / Донецьк. нац. ун-т. – Д., 2003.
4. Известия Народного комиссариата социального обеспечения: Офиц. Изд. – М., 1922 – 1924.
 5. Архивы Кремля: В 2 кн. / Подгот. Изд. Н. Н. Покровский, С. Г. Петров. – Новосибирск: Науч.-изд. центр "Сиб. хронограф". – М.: РОССПЭН, 1997. – Кн. 1: Политбюро и церковь, 1922 – 1925 гг. – 1997.
 6. Крутяк М. Історія української націонал-демократії (1918 – 1929). Т.1. – Київ. – Івано-Франківськ: Плай, 2002.
 7. Краткая история комитетов незаможных селян на Украине. – Х.: Червоный шлях, 1925.
 8. Цит. за: Волкогонов Д. А. Троцкий / Политический портрет. – В двух книгах. – Кн. 1. – М.: Новости, 1992.

В. І. Марочко

МОДЕРНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ 1920–30-х рр.: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ *

Для теоретичного осягнення концептуальної сутності поняття «модернізація» розглянемо його історико-політологічне тлумачення, запропоноване німецьким ученим Гансом Йоасом стосовно проблеми війн. Аналізуючи сучасні політико-соціологічні концепції війни і миру, він керується методологічними засадами теорії модернізаційного процесу. Для нього модернізація не є застосуванням поширених у політології механізмів пізнання суперечливих явищ за усталеною соціологічною формою: а) перехід від суспільства агроіндустріального до індустріального та постіндустріального, б) руйнація старих суспільних відносин і становлення нових – модерних. Не заперечуючи висхідних тенденцій суспільного розвитку, вчений зосереджує увагу на діалектичному співіснуванні „старого-нового” за модернізаційного процесу, на їх протистоянні в різних галузях суспільного життя, на можливих зворотніх векторах і збитках модернізації (Modernitätsverlusten), а також захисту „старого ладу” модернізаційними засобами [1, 84 – 85]. Таким чином, концептуальне коло дії поняття „модернізація”, як бачимо, не є однополярним (позитивним чи негативним) та одновекторним (шлях від старого до нового).

Дослідник використовує низку дефініцій („модернізація”, „теорія модернізації”, „модернізаційний процес”, „втрати модернізації”, „модерне”) для з'ясування війни як особливого стану суспільства за екстремальних умов його розвитку, а з іншого боку розкриває функціональне значення кожного з понять для оцінювання неоднозначних соціально-економічних та політичних процесів. Теорія модернізаційного процесу передбачає певний логічний статус використання модернізаційних технологій історичного пізнання, мотиваційного аналізу подій, системи факторів впливу, часових меж. Її можна застосовувати для вивчення природи внутрішніх конфліктів, для виявлення їх політико-економічного, національного, соціокультурного

походження, але критерії модернізаційної теорії втрачають силу й ефективність пізнання причин глобальних міжнародних (міждержавних) конфліктів.

Підсумовуючи теоретичний аналіз концептуального бачення „модернізації” німецьким ученим Гансом Йоасом, слід виокремити прагматичний статус самого поняття для конкретного історичного дослідження. Теорія модернізації (der Modernisierungstheorie) є парадигмою соціолого-політологічної концепції соціальних змін, але, очевидно, не „місцевого значення” (на зразок професійних змін у колгоспному секторі тощо), а глобального й епохального, її практичне застосування обмежувалося на Заході прагматичними завданнями: поясненням специфіки капіталістичної економіки і демократичної політики в північно-західній Європі та північній Америці, для історичного пояснення умов росту економіки і демократії в інших країнах світу, для виявлення внутрішнього зв'язку (контексту) економічних, політичних і культурних процесів сучасного суспільства без звичної схеми базису і надбудови [1, 65]. Критеріями модернізованих суспільств є функціональна ринкова структура, правова держава, демократичні інститути і свободи тощо.

Крах СРСР і становлення незалежних держав на теренах колишніх республік активізували поняттєво-категоріальний апарат політологічної науки. Зарубіжні дослідники, щоб з'ясувати напрями і перспективи розвитку пострадянського суспільства, почали застосовувати різні „трансформаційні моделі” західноєвропейського зразка з його сутнісними ознаками (багатопартійність, демократія, правова держава, ринкова економіка) [2, 652 – 653]. Ключовим словом для оцінювання „трансформаційного періоду” став його публіцистичний синонім – „злам епохи” (der Epochenbruchs). Трансформаційні процеси охопили державну систему влади і все суспільство, а тому їх аналіз відбувався паралельно шляхом своєрідного калькування „західноєвропейського зразка”: в політичному житті виявленням елементів багатопартійності, становлення демократичних інститутів, парламентських норм; в економіці запровадження ринкових систем, приватизації тощо. Глобальні зміни відбувалися в контексті творення національних держав. Не вдаючись до особливостей конкретних соціально-економічних та політичних процесів, які відбувалися упродовж 90-х рр. у межах колишніх радянських республік, зазначу деякі теоретичні моменти з позиції модернізаційної теорії пізнання історичного. Запозичення світового досвіду модернізації виявилось абсолютною субстанцією, без врахування категорій „логічного й історичного”, традиційного і модерного. Західноєвропейський зразок модернізованого суспільства – виявився малоефективним для нас, позаяк будь-яке копіювання без з'ясування специфіки та історичного походження приречене на штучне імплантування, а не гармонійне і функціональне застосування. Модернізаційні процеси на Заході не є теоретичним експериментом, а цілком закономірною фазою тривалого розвитку всіх попередніх етапів соціально-економічного розвитку. Цінність досвіду модернізації західного світу для нас полягає в його теоретико-концептуальному арсеналі, а не в конкретно-історичному (демократичні інститути

* Закінчення. Початок див.: «Український селянин». – 2003. – Вип. 7.